

BIOBIBLIOGRAFIJA

Negde sam čitao o mrtvom pesniku a bio je živ. Čudan je to fenomen — ličnost i poezija udruženi su. Ličnošću tumače poeziju. To je biobibliografija. Njoj posvećujem ovaj tekst. Napominjem još i da je divni heroj Garsija od čijih pesama htioh izbezumiti se bio kukavica, oj, šta ču ako dodje rat? Pa ja ču umreti od straha... Biobibliografski — on se nije ni rodio.

(A možda se samo on rodio)

Pošto je napis ovaj iz oblasti svesti, gde nivelačija nije sprovedena, gde su granice možda još zakorovljene, terminologija je dakako veoma nesigurna. Kad kažem gradjanin i malogradjanin ja uvek mislim samo na ostatak kapitalizma u svesti i ni na šta drugo se ne može referirati. O trenutku prerastanja gradjanskih idealja u pesničke i o mogućnosti degradiranja pesničkih idealja od strane vulgarnog čitaoca.

(Zabeleženo od jednog malogradjanina kao samoanaliza)

Sa sintaktičke tačke gledanja pesma je nezvisno telo bačeno u svet tekstova. Međutim, u svetu knjiga žive sem naučnika sintakšićara i pesnici koji pišu i čitaoci koji tumače pesme na sasvim prizvoljani i nimalo objektivan način. Otuda pesme dobijaju sasvim nove vidove. U trenutima postaju odvratne da bi odmah zatim bile primljene od drugog čoveka kao izraz sile i životnog poleta. Raznolikost posmatranja poezije nije samo rezultat čitačevih stavova. I pesnikov životni put biće tumač poezije.

Ne samo tumačenje i primanje poezije već i sam nastanak njen raznolik je. Poznato je da je poezija akt kojim se izražava širina i veličanstvo pesnikove duše, da je ona kvalitetni skok smisla i emocija iznad prosečnosti svakidašnjice. Ali autor ovoga napisu, npr. shvata poeziju kao čin jednostavan i svakodnevnan. Kao dnevni lek duha i kao zabavu. Autor priznaje i običajni malogradjaninski mogućnosti baljenja poezijom. Ustalom, književno-istorijski gledano — prva umetnička poezija kod nas jeste baš kaljenska lirika. Poesija „čarna oka“ i „svilenog šlingeraja“ postoji u našem društvu od osamnaestog veka. Autorovo je mišljenje da ona nije isčezla. Ona još egzistira samo se

zamaskirala sasvim u duhu savremenog vojenja: zelenim granjem i bušenjem trave.

To je objektivno postojanje dve poezije — velike i male (po pobudama) daje kritičkom oku, mogućnosti za rasčeljivanje lirike koja nije među nama i za njeno klasiranje i obeležavanje. Mi nećemo pokušati da prilepimo cedulje raspoznavanja na vrste poezije, ali ćemo pokušati da analiziramo poeziju i to uglavnom onu za koju smo sigurni da u stvari znači manje nego što želi da predstavi. Razgovaračno o svakodnevnoj gradjanskoj poeziji.

* * *

Tiha rezignacija, neka vrsta prezira prema dogadjajima koji su od bučnih, uspalejih ljudi proglašeni presudnim po egzistiranju jedinke i ljudske zajednice — to je osnovno obeležje onog stanja koje se u gradjanstu (ovaj termin shvatiti najpogrđnije u psihološko-klasnom smislu) naziva stabilnim, uravnoteženim i ujednačenim.

Ali i tu postoji granica. Naime, ova hladnoća gradana pojavljuje se samo u oblasti duhovnog, na terenu estetičkog i odistinski slobodnog. Svoje ljudske osobine oni će ispoljiti na ekonomskom terenu. Ravnoteža gradjana počiva na zlatnoj poluzi novca.

Zato nije nimalo čudno što će u srednjoj gradjanskoj sredini sigurnog i usmerenog života samo tih rezigniranih pesnik ograničeno usmerenog životnog toku biti pravi istinski bard. Samo pesnik koji se približava idealu lepote koja je ravnina hvalospevu robe, realizovanog novca, biće mao pesnik. Snažan, siguran i uravnotežen. Zadovoljavaće samo podiočnost ranokapitalističkim idealima i ukusu. (Teški svećenaci tuge, brokatač čar jezerske površine pod starinskim srebrnim štitom meseca, porculanska belina devojčinih grudi i kao maksimum zlatno sunce (fiktivne časti). Fizičko-ljudski ideal biće čistunski dodir tela, otsusvo napora i grča bola, tih tako humanih pojava. Divne himne telu trebalo bi po mogućству da budu narcisoide. Zašto? Ako pristupamo analizi ovog gradjanskog ukusa sa društveno-istorijske strane, moćićemo naći odgovor. U doba formiranja gradjanskog ukusa ljudi koji na svojim plećima nose gradjansku klasu-proleteri-žive u fizički nesnosnim uslovima. Iz hrišćanskog licemerja gradjani će se groziti svakog reprodukovanih stvar-

nosti kao srovere, razorene i punе psihološki nesnosnih stanja; zatvorice oči pred fizičkom nepodobnošću svojih bližnjih sugrađana, učaučice se i obrnuti telesnom samoposmatranju, biće narcisoидni. Svesni gradjani neće biti takvi nikada. Ni pre ni danas. Ali postvesno — da.

Ako istu pojavu posmatramo u današnjim uslovima moramo uzeti u obzir činjenicu da ideal — roba — postaje sam subjekt glavom i bradom, odelom i nakitom, brijačim aparatom i viskijem („Stari Škotski“). Ljubav prema italijanskom sveteru, zapanjujućim ružičastim hlačama — jeste nežna ljubav prema sebi samom. Jednu od stvari koje socijalno otuđeni gradjanin ceni, najlirske parče stakla, srebra ili vode ještě ogledalo. Okičeno i ukrašeno.

Fotografski aparat sa samookidačem bio bi povoljniji; ogledalo zvuči malo starinski, ali sve zavisi od nivoa ukusa.

Svako zna koliko je ogledalo idealno sredstvo za izvlačenje narcisoide, ali koliko je identifikovanje subjekta sa o d e v e n i m herojem snažno, pokazuje ogledalce primitivnoga gradjanina ponekad od svojih civilizovanih bližnjih odveć nezasluženo prezrenog (jer ideal i ukusi podudaraju im se u s u š t i n i).

Jedna strana sitnogradjanskog ogledalca srebrna je a ledja joj nose divan rumeni fotos besprekorno odevrenog filmskog stara. Ostigledno je da su ove strane ovih slepljenih stakala namenjene jednoj istoj svrsi — ogledanju soga lika. (Netreba naglašavati da je to ustvari ogledanje svoga u m l š l j e n o g lika. Ali napomijeno to baš u ovom trenutku, kada je reč o poeziji, jer gradjanska reakcija na poeziju identična je reakciji polugradjanina na ogledalo. U rečniku šire gradjanske publike poezija je znači poistoćena sa slijom trećerazredne holivudske proizvodnje).

Hteo bih, dalje da opštem jednu sliku koja će izazvati uzduž dopadanja kod svakog gradjanina. (Kod kulturnog gradjanina neće svesno estetički, jer zna se da je kć a šta umetnost, ali nesvesno i psihološki i on će se zaneti ovin blagim portretom simpatične atmosfere).

Uhranjeni plavuša (oh plava kosa, plava krv) u letnjoj haljini sedi smešći se na kauču, nemarno bačen cvet i justuk od žute svile gleda je. Na stolici postavljeni crveni plišem. Njezin suprug gлатко заčesljan u košulji i sa leptir mašnom koja crnim odudara od beline nagnje kolosalno gradjeno telo prema Ženi i smeši se. Oko njih predmeti tamnog starinskog bleska.

I šta čem nam veća poezija i veće zadovoljstvo. (Namerivo izbegavam da spomenem kakva zlatasta i prozračna i penušava pića stoje na stočiću — jer to bi već bilo preferirano — bio bi to raj na nebū i na zemlji. Ja se nameravim što niznim formama ukusa ne iz želje za karikiranjem već u želji da pronadjem što priznatiji i što rasprostranjeniji ideal lepoti. A u ilustrovanim oglasima najlakše ga je naći. Želim isto tako da konstatujem da taj široki ideal borbenog optimizma — već kao što sam već rekao — ideal tih rezignacija koja uravnoteženo počiva na zlatnoj poluzi novca).

* * *

Da, ležimo tihu, budimo blagi i rezignirani — budimo uravnoteženi i ujednačeni — mislim da to mora biti ideal — lepo. (Ta blagost koja stupa uvek u prve redove svake borbe za humanu literaturu jeste blagost u vakuumu. Na našoj idiličnoj slici srećnog visokostandardnog para koji je celina dušom i materijalnom zavisnošću ne postoji treća ličnost prema kojoj bi ta blagost koja im evaporira s likova bila naperena. Ako otkrijemo crte narcisoide pa makako ona bila blaga, to je onda u osnovi samoživot. Ako već vršimo neku akciju, onda neka to bude snažna akcija ali isto tako tih i lepa. Ako poželimo da izrazimo ono iracionalno koje nas okružuje u onom idealnom svetu, ako smo već pruženi literarnom navikom ili nečim jačim da objektivno postojeće izrečemo na drugi način, onda neka i taj način bude blag i tih, pomalo rezigniran, preziv.

Covek koji ima ovakve ideale veoma je jasno socijalno određen. Ali crveni pliš postane

M. C. Escher

Krugovi u vodi

I GRADJANIN

grimizna bulka, drhitave grudi postanu zlatne ribe (u divnom staklenom akvariju), a kolosalno telo urešeno leptir mašnom propne se u vidu hrta, zategne se u vitki luk mrišća trkačeg konja. Naš at ljubavi i prezira dobije zelene trave, opije se zelenom vodom (odaću vam tajnu — to su oni dini napeli iz kupastih čaša, iz kristalnih zlatnih boca).

Pesnik koji se približio idealu lepote ravnom himni robe postao je ribar i vodi borbu za što veći ulov vazdušnom puškom metafora i simbola.

Tako se odigrava metamorfoza izrazito „rone“ lepote u „travnatu“.

* * *

Čim se predje na teren u kome nema dva putova četiri nikko više ne može odrediti da li pesnik izražava svoje strave zbog gubitka finansijske slobode ili izražava neke ultrahumane slobodarske porive. Više nema socijalne određenosti.

Cak i u ovom trenutku prerastanja gradjanskog idealu u pesničke nailazimo na mogućnost etičkog posmatranja poezije. Dolazi do reverzibilnog procesa. Vraćamo se stotine godine unatrag — filološkom pristupu književnosti tj. produženju tog pristupa — biobibliografskom metodu raspravljanja, svaki put kada pokušamo da vulgarno objasnimo uopštenu poeziju. A to možemo, kao što se vidi u vulgarizaciji na početku ovog napisa.

Poezija dobija i moralno značenje, svaki put kada joj prilazimo sa bibliografske strane. Do pojave metamorfoze koja se smatra modernizmom a u osnovi je samo povratak (ukoliko povratka može biti) na teren nerevolucionarnog romantizma, nazvanog još nedavno dekadentnim romantizmom koji opisuje ono što nikada nije bilo niti će biti, moglo se raspravljati o poeziji pesnikovoj i o liku samog pesnika kao o nedeljivim i jasno vidljivim pojmovima. Poetika po tom metodu dobija i moralno značenje i funkciju, iako je moralni stav pesnikov (kao alogičan i indukovani) vidljiv samo kod nastanjenja poezije. Jedino alogično i apik ubičeno u misli u čoveku — jeste moral. Našavši misli biobibliografi nalaze da je poezija filozofska, misaona pa prema tome i logička radnja. Da je funkcionalna u sebi na osnovu nekog sistema s v e s n o g utilitarizma u životu. A previđa se da postoje misli bez logike, etički aksiomi koji se u životu stiču svim drugim sredstvima samo ne umetničkom poezijom i da poezija nije filozofija jer jedini sistem kome se podvrgava jeste princip nikada razjašnjenje i razumom nedokazane katarze, oplemenjujućeg dejstva.

Poezija je dobijala moralno značenje jer je alogični i ubličeni u reči i misli, moral bivao unet uz liriku poeziju isto tako alogičnu i ubličenu u reči.

Ali ako do te sinhronizacije morala i lirike ne dodje, što je stvar manje razvijene društvene svesti, ja ne vidim razloga zašto bi se moralo govoriti o racionalnoj funkciji poezije, o njenoj utilitarnosti i sociološki vršiti njenu analizu.

Izrekavši ovo nadjemosmo se na tragu apstraktnе poezije. Iako je lišena etičkog izraza ona ipak nije lišena lirskega izraza. Na toj trvdnji se ne možemo zadržavati jer ona nije sporna, aksiom je pa može biti samo prihvaćena ili odbijena, a nikako ne diskutovana.

Jedno poneseno i haočno proleće ni u naorušenom sintaksičkom sistemu neće biti puštošno:

o milo moje malo
o što sklapaš oko
od niknuća skokni
za zelene grudi
od pelena ljuta
iz kolena gola
od prskanja budi

U njemu čemo čak moći pronaći i unutarnje ljudskih pa i socijalnih sokova koji su tu kao ponornicu emocija i stanja. Čitava gorčina, imperativnost i protivrečje mogu da budu čak i mučnina erotske prirode, ona najlirska stiska skoro jedino priznata u vrtu fragilnih umivačica reči.

*

U zamaskiranoj poeziji kroz koju prodire neka osnovna moralna fabula može doći do dvočitnosti. Niko pod milim bogom neće moći razaznati da li je to poezija nastala iz gradjanske rezignacije ili iz buntovničkog prezira. A ako se to ne može sa sigurnošću utvrditi, jasno je da o nekoj utilitarnosti ne može biti govor.

Pa ipak zbog rutine u razodevanju poezije na pličevu bio-bibliografiju koja u svakog kritičara postoji kao garantovani minimum njegovih literarnih sposobnosti (!) može se doznati tačno i nedvosmisleno šta je pisac htio da kaže (srati ga bilo). Svaka poezija može se proglašiti za utilitarnu. Poezija koja nije posedovala logičke sisteme nazivana je veoma jednostavno poezijom besmisla, a pesnici te poezije svakako i očigledno pretstavljali su propovednike besmisla. Nesumnjivo je da su u svojoj internalnoj uroti pozeleći da isprazne sadržinu lubanja u drugim ljudi ko zna u kakve mračne ciljeve. Može se s pravom verovati da su oni prazneci lubanje svojih čitalaca (a zna se da čitaoci stradaju od takve poezije) sami potajno zadržavali izvesne količine razuma u svojoj glavi. Krišom. A zna se čemu bi to dovelo. Zamislimo samo: svih jedini ljudi bez razuma, a samo jedna grupacija u posedu tog tako ishlapljuvog sredstva. Nije li to tipično framazonstvo koje se mora proganjati...

Niko me neće razuveriti da svi progoni poezije i uopšte a p s r a k t i n u osnovi, vidova umetnosti, imaju baš takav komično histeričan karakter. Progonitelj se oseća ugroženim. Malogradjani osećaju da u svojim kontradiktornim postupcima, krajnje otudnjem neljudskim kršem granicu razumnog — pa će progoniti i mrzeti umetnost koja slobodno, bez grize svesti prelazi granice konvencionalnog. (Odgovor na pitanje: kako gradjani prekoračuju granicu razumnog u poeziji se ne može naći, ali u dramskoj literaturi može se naći niz brilljantnih primera sadizma i samoživosti koji će biti ponajbolji odgovor).

Ne bi bilo sasvim logično da ljudi proganjaju apstrakciju zato što su i sami nerazumi. Trebalo bi da se solidarišu sa nerazumnošću. To bi bilo logično na osnovu ne znak kakve celerits figure iz sedmog razreda gimnazije. Ali posredi je a f e k t i v n a logika koja ne priznaje premisu o nerazumnosti malogradjana, a f e k a t je histerija.

Analiza te histerije pronašla bi njen uzrok. Bilo bi to licemerje u odgoju. Hipokrizijsko poklonstvo lažnim idealima simuliranog savršenstva koje bi bilo najjasnije izraženo kao estetski ideal okamenjen i hipnotički ukočen u oblasti robno-novčanog. (Ova sociološka estetika kojoj stalno prilazim, nametnuta mi je od gradjanina zavaljenog u divnu zmijokušu solu prekrštenih nogu.)

Naporednim izlaganjem čistunskih vidova ukuša i biobibliografskog metoda u posmatranju lirike dolazimo do jednostavnog otkrića: i jedno i drugo prestavlja odricanje vrednosti izvesnim alogičkim formama umetnosti. Sa pozicija harmonije kao lepote lirika je bestijalna i nečovečna, a sa pozicija razuma svaka neraspvetljenošć biće opskurna. Po samoj ovoj rečenici vidi se užasni formalizam koji je u pozadini strasnih združji za objasnjanjem lirike ličnošću pesnika. Jer neraspvetljenošć ne moraju biti o p s k u r n e iako su eto te dve reči tobož istovetne. Sama bliskost biobibliografije malogradjanskog svatanja umetnosti navodi nas na tešku sumnju da su identični u svojoj robno-novčanoj determinisanosti.

(Proveo sam petnaest godina po školama i otuda u mene dosadna želja za nametljivim svakogačnih minijaturnih zaključaka. Da bih se isticajem iskupio samo ču spomenuti dva dogadjaja, ne dajući nikakvog zaključka.

Učenici gimnazije odilaze u Galeriju Matice srpske i „realistički“ pljuju na Konjovićeve „modernističke“ slike.

Mlađić koji je pokušao da objasni Murove skulpture grupi mlađića i devojaka bio je poljivan, a stavljali su mu prst u uvo i nasrtali na njega.

Ono prvo sam čitao u novinama, a ovo drugo su mi ispričali.)

*

Gradjani koji sumnjuju u svoju mudrost briče se i rukama i nogama za nju. Z a svoj ideal lepot — za ravnotežu, za stanje u kome se zna k o je šta i šta je šta. Ko je ko, ko prosjak a ko lmušnik, ko ima i ko nema. Borče se za ideal materialne sigurnosti, za novac i njegov ekvivalent robe, za dobro uhranjene statue i za pesme s vodoskokom i balkonom, za pesme čije će sunce biti ravno uspijameljost kost Merilene Monroe, čija će vedrino biti ravna osmješku i nogama Beti Brengle čija će tuga biti jednaka dosadi svakodnevnog života — tupa ali nerazoriva.

Ono što je u umetnosti vredno pažnje sa jedne šire tačke promatranja — jeste pokret koji se oko dela oseća. To se mora priznati. Ali ako taj pokret mora da bude toliko primitivan da samog umetnika ne okrže, čemu onda samo pokretanje. Ako je stena u vodi umetničko delo talasi koji se od nje odbijaju zaslužice pažnju posmatračevo samo ako se kojim utesom pribrede sinhronizuju sa stenom lišeni u svom pokretu abrazionog dejstva. (Tačno preveden ovaj simbol ne poriče u n u o s t razumevanja između umetnika i svoga naroda, već samo želi da nagovesti da u intimnom, naјskrovitijem kutu svom pesnik mora da ima pravo na originalnost možda i neshvatljivu.

Zašto insistiram toliko na kritiči metoda koji tumači pesme ličnošću? Zbog toga što taj metod praktično pretstavlja vulgarizaciju poezije i njeni siromašnje.

Zato bih želeo da možda nezvano i ne sasvim motivisano začražim da neke pesnike treba sačuvati od njih samih (neka se ne pomisli da iz vojvodjanskog lokalpatriotizma pomisljam baš na čudnog Iriku Crnjanskog) baš kao što ih treba sačuvati od malogradjanske publike koja poštovanjuje poeziju sa Holivudom 3 r.

Sačuvati ih od publike. To je teško ali potrebno — dosta dugo smo to dokazivali.

Sačuvati ih od samih sebe, još potrebnije, jer danas i mi malogradjani pišemo pesme. Iz naše trule gradjanske rezignacije niču krići koji čak mogu biti shvaćeni i kao krik buntovnog prezira. Ako se naša slabšana bića uzdižu do visine na kojoj ne kukamo samo za određenom ciklom bolesnih nam duša — to je već napredak, ljudski napredak.

Ako slabšnori čoveku pročitamo pesme, ili ako pročitamo pesme slabšnog čoveka — nikada se neće ni pomisliti da je u pitanju ozbiljno proljetanje rođene krvi, pa sve da se to i otvoreno kaže.

*

Zato pesnici, ako vaše ljubavnice trave prskaju od sokova nemojte se udvarati palanačkim učiteljicama. Poezija poprima i etičko značenje i ako joj želite očuvati dobar glas zauzmiti pozu. Eto recepta koji se skriva u svakoj gomilli hartije — šapče vam dok se kompenzirate orući po jeziku, po nebnu, po ljudi i po glavi.

A publike je široka. Zato joj morate udovoljiti. Kupujte joj poklone. Bižuterija za dame — fotoaparat sa okidacem i za jedne i za druge. Budite narcisoidni — neće vam to biti teško — morate samo pažljivo pronaći simbole s druge strane ogledala. Kod jednih će to biti filmska diva a kod drugih ceo izlog prodavnice starića.

Možete se zaputiti u stoletnu šumu, podjite do klasične filozofije — svejedno — samo nadjite odgovarajuće ekvivalente novcu — zlatnoj poluci ravnoteže.

Od psiholoških stanja najviše će odgovarati prezzi prema presudnim dogadjajima. Budite uravnoteženi pa će vas gradjani poštovati. Ne budite ludi. Jer ako su u stanju da za novac počine najužasnije gadosti, da sahrane svoga oca živog, oni će biti čistunci kada je u pitanju razum. Svuda će ga tražiti da se ne bi otkrilo da ga u svojoj sruštosti ne poseduju.